

**ПЕДАГОГИКА ИЛИМДЕРИ**  
**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ**  
**PEDAGOGICAL SCIENCES**

*Абдыкайырова Ж.С., Сагирова Н.А.*

**ЮРИДИКАЛЫК ЖОГОРКУ ОКУУ ЖАЙЛАРДАГЫ СТУДЕНТТЕРДИ  
ТАРБИЯЛООНУН МАКСАТЫ, ПРИНЦИПТЕРИ ЖАНА ЫКМАЛАРЫ**

*Абдыкайырова Ж.С., Сагирова Н.А.*

**ЦЕЛЬ, ПРИНЦИПЫ И МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ  
В ЮРИДИЧЕСКИХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ**

*Zh. Abdykaiyrova, N. Sagirova*

**THE PURPOSE, PRINCIPLES AND METHODS OF TEACHING STUDENTS  
IN LAW INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION**

УДК: 37.013

Бул макалада окуу процессинде активдүүлүк ыкмасын колдонуунун зарылдыгын жана мүмкүнчүлүгүн ачып берилет. Студенттердин окууга болгон когнитивдик кызыгуусунун төмөндөшүнүн себептери талдоого алынып, анын калыптануу жолдору көрсөтүлгөн. Макалада укук жасаатында билим берүүнүн актуалдуу маселелери каралат. Авторлор тарабынан укуктук билим берүүнүн ролу жана мааниси талданат. Билим берүүнү модернизациялоо Концепциясында жалпы билим берүүнүн негизги максаты – улуттук каада-салттарга жана дүйнөлүк маданиятка жана азыркы турмуштун баалуулуктар системасына жана муктаждыктарына багыт-талган, коомдо активдүү социалдык адаптацияга жөндөмдүү жана өз алдынча болгон ар тараптуу (компетенттүү) студенттерди тарбиялоо болуп саналат, жашоо тандоо, өзүн-өзү тарбиялоо жана өзүн-өзү өркүндөтүү. Бул максатка жетүүнүн бир жолу студенттердин таанып-билүү кызыгуусун арттыруу, кызыктыруу, калыптандыруу жана өнүктүрүү болуп саналат.

**Негизги сөздөр:** когнитивдик кызыгуу, өнүктүрүүчү окутуу, окуу моделдери, рефлексия, баалуулуктар, маданият.

В статье раскрываются необходимость и возможность применения деятельностного подхода в процессе обучения. Проанализированы причины снижения познавательного интереса студентов к обучению и показаны способы его формирования. В статье рассматриваются актуальные вопросы юридического образования. Авторами анализируется роль и значение юридического образования. В Концепции модернизации образования указано, что основной целью общего образования является воспитание разностороннего (компетентного) студента, ориентированного на национальные традиции и мировая культура и система ценностей и потребности современной жизни, способны к активной социальной адаптации в обществе и самостоятельно жизненный выбор, самообразование и самосовершенствование. Одним из способов достижения этой цели является формирование и развивать познавательный интерес студентов.

**Ключевые слова:** познавательный интерес, развивающее обучение, закономерности усвоения, рефлексия, ценности, культура.

The article reveals the necessity and possibility of using the activity approach in the process of teaching mathematics. The reasons for the decrease in students' cognitive interest in learning are

analyzed and ways of its formation are shown. The article deals with topical issues of legal education. The authors analyze the role and importance of legal education. The Concept for the Modernization of Education states that the main goal of general education is to educate a versatile (competent) student oriented to national traditions and world culture and the value system and needs of modern life, capable of active social adaptation in society and independent life choice, self-education and self-improvement. One way to achieve this goal is to form and develop the cognitive interest of students.

**Key words:** cognitive interest, developmental learning, learning patterns, reflection, values, culture.

Заманбап билим берүү инсанга комплекстүү мамиле жасоого негизделип, анын инсандыгын жана жеке тажрыйбасын инсандын негизги кубулушу катары баса белгилеп, тандоо, чыгармачылык, өзүн-өзү ишке ашыруу жана адамдын кадыр-баркын өз алдынча баалуулук катары таануу сыяктуу өзгөчө адамдык сапаттарга басым жасап, жана ошондой эле ар бир адамдын мүмкүнчүлүктөрүнүн потенциалдуу өнүгүшүнө багытталган. Билим берүүнүн максаттары заманбап коом тарабынан жарыяланган баалуулуктар менен аныкталат, алар тиешелүү ченемдик-укуктук актыларда аныкталган. Студенттерди тарбиялоо жана окутуу бирдиктүү окуу процессинин өз ара байланышкан эки аспектиси болуп саналат, анын максаты кесиптик ишмердикти ийгиликтүү аткаруу үчүн маанилүү кесиптик жана социалдык сапаттарга ээ юристтин кесиптик компетенттүү инсанын калыптандырууга жана өнүктүрүүгө көмөк көрсөтүү болуп саналат. Студенттерди тарбиялоо жана окутуу бирдиктүү окуу процессинин өз ара байланышкан эки аспектиси болуп саналат, анын максаты кесиптик ишмердикти ийгиликтүү аткаруу үчүн маанилүү кесиптик жана социалдык сапаттарга ээ юристтин кесиптик компетенттүү инсанын калыптандырууга жана өнүктүрүүгө көмөк көрсөтүү болуп саналат.

К.М. Левитан мындай деп белгилейт: «Билим берүүнүн иш-аракетинин бирдиги катары түшүнүү, бир жагынан ой жүгүртүүгө, сезимдерге, эрке, аң-се-

зимге жана жүрүм-турумга педагогикалык таасир тийгизген мугалимдер, экинчи жагынан, бул таасирлерге активдүү түрдө жооп кайтарган окуучулардын алардын муктаждыктары, мотивдери, турмуштук тажрыйбалары, ишенимдери жана башка факторлор билим берүү процессинин өзөгүн түзөт. Айкалышы билим берүү процессинин өзөгү болуп эсептелет. Жалпы жана жеке максаттардын гармониялуулугу натыйжалуу билим берүү маселесин чечүүнүн маанилүү шарты болуп саналат [1, 261-б.].

Билим берүү тармагы маданияттын ар түрдүү формаларында, анын ичинде коомдук жана укуктук маданияттын эң маанилүү курамдык бөлүгү болуп саналат. Ал эми коомдук баалуулуктарды сактоо, жайылтуу жана өнүктүрүү, адамды алар менен тааныштыруу, аны маданий субъект катары калыптандыруу процесстери болгон мурасты белгилейт.

Укуктук тарбия укуктун мыйзамдарын түшүнүү менен тыгыз байланышта: билим берүү сөзсүз түрдө белгилүү бир маалымат топтомун калыптандырууну камтыйт, ал эми окутуу дайыма тарбиялык таасирге ээ. Бир катар окуу дисциплиналарынын максаттары жана мазмуну бар экенин жана студенттер менен студенттерди юридикалык билимге багыттаса болоорун эске алыңыз. Бир катар окуу дисциплиналарынын максаттары жана мазмунунун байланышы жана студенттер менен угуучу аудиторияны юридикалык билимге багыттаса болоору анык.

Ал эми милдеттердин комплексин чечүү көз карашынан алганда эң маанилүүсү болуп төмөнкүлөр саналат: «Реформисттик психология жана педагогика», «Практикалык изилдөө ишмердүүлүгү», «Кылмыш укугу», «Кылмыш укугу жана криминология», «Философия» сыяктуу темалар», «Маданият таануу», «Социология илими», «Саясаттануу», «Кесиптик этика жана кызмат этикасы», «Мамлекет жана укук теориясы», «Саясий-укуктук доктриналардын тарыхы», «Кадрлар менен окутуу ишинин негиздери», «Дин таануу» ж.б.

Студенттерди тарбиялоо жана окутуу бирдиктүү окуу процессинин өз ара байланышкан эки аспектиси болуп саналат, анын максаты кесиптик ишмердигин ийгиликтүү ишке ашыруу үчүн кесиптик сапаттарга жана коомдук мааниге ээ компетенттүү юристти калыптандырууга жана өнүктүрүүгө көмөк көрсөтүү болуп саналат. Окутуунун ийгилиги көбүнесе университеттин процессинде инсандык өнүгүү үчүн зарыл шарттар түзүлгөнбү, ар бир студенттин өз алдынча билим алууга жана мамилеси, кызыгуусу, канчалык деңгээлде калыптанганына жараша болот. Системалык комплекстүү мамиленин түзүмү бардык деңгээлдердеги билим берүүнү максаттары, мыйзам ченемдүүлүктөрү, принциптери, мазмуну, ыкмалары, каражаттары жана жетишилген натыйжалары менен мүнөздөлгөн көп кырдуу жана көп факторлуу процесс катары кароону билдирет. Билим берүүнүн жалпы (идеалдуу) максатынан тышкары, ар бир окуучу үчүн

анын жөндөмдүүлүгүн жана умтулуусун чагылдырган жеке максаттары бар. Билим берүүнүн жалпы максаты – аны кеңири мааниде башкарылуучу социалдаштыруунун процесси жана натыйжасы катары түшүнүү, башкача айтканда, адамдын коомдук тажрыйбасын алуу жана кайра өркүндөтүү. Ар бир окутуучу болууга тийиш болгон жана билимдүү адам бир эле учурда өзүн-өзү өзгөртүүнүн жана тышкы таасирдин объектиси катары кызмат кылат. Экинчи жагынан, бул таасирлерге өзүнүн керектөөлөрүнүн, мотивдеринин, турмуштук тажрыйбасынын, ишениминин жана башка факторлордун таасири астында активдүү жооп берген окутуучулар билим берүү процессинин өзөгүн түзөт. Жалпы жана жеке максаттарды гармониялуу айкалыштыруу эффективдүү билим берүү маселесин чечүүнүн маанилүү шарты болуп саналат.

И.П. Подласыйдын айтымында: “Билим алуу – бул биринчи кезекте адамдын жүрүм-туруму. Эгерде окутуу жана тарбиялоо интеллектуалдык жетилгендикте пайда болсо, анда жакшы адеп-ахлак адамдын түзүлгөн шартта жүрүм-турумун мүнөздөйт. Демек, билим берүү практикалык акт болуп саналат. Ал ушундай мамиледе кылышы керек анын өнүгүшүндө (процессине) талдоо жүргүзүү ж.б.” [2, 384-б.].

Педагогикада педагогикалык максаттардын үч түрү бар:

1) идеалдуу инсан жөнүндөгү коомдун идеяларына туура келген жалпы максат;

2) мамлекеттин жана инсандын өнүгүүсүнүн белгилүү этабындагы педагогикалык максаттар (окуучунун жашын эске алуу менен окуу жайда билим берүүнүн максаттары);

3) өзүнчө окуу дисциплинасын окууда, тарбиялык же тарбиялык иш-чараны өткөрүүдө изилденүүчү оперативдүү максаттар.

Тарбиянын максаттары – бул адамда күтүлүп жаткан өзгөрүүлөр, алар атайын уюштурулган тарбиялык аракеттердин, анын ичинде өзүнө болгон таасирдин таасири астында ишке ашат. Мурда каралган укуктук билим берүү милдеттеринин негизинде юридикалык мектеп окуучуларын окутуу үчүн төмөнкүдөй милдеттерди түзө алабыз:

- студенттердин арасында кесипкөйлүккө, атуулдукка, ыймандуулукка, мыйзамды сактоого негизделген илимий көз карашты калыптандыруу;

- позитивдүү педагогикалык мотивацияны, инсандын өз милдеттерин аткарууга чыгармачылык мамилесин, тарбиялык жана коомдук ишмердүүлүктө ак ниеттүүлүгүн жана активдүүлүгүн өнүктүрүү;

- коллективде баарлашуунун жана өз ара аракеттенүүнүн жогорку маданиятын камсыз кылуу.

Окутуунун көлөмү адистин коомунун ченемдерине, стандарттарына, идеалдарына, баалуулуктарына, анын ишмердүүлүгүндөгү лидерлик даражасына, ошондой эле алар боюнча кесиптик жана инсандык өнүгүү деңгээлине жараша аныкталат.

Университетте тарбия иштерин колдонуудагы

мыйзамдарга ылайык белгиленген тарбиялык принциптеринин негизинде жүргүзүлүшү керек, деп өзүнүн эмгектеринде И.П. Подласый жазган [3, 384-б.].

Билим берүүнүн принциптери – билим берүү мекемесинде тарбиялоонун багытын, мазмунун, уюштуруу жана ыкмаларын аныктоочу жалпы жоболор. Билим берүүнүн принциптери сыяктуу, б.а. мазмуну боюнча объективдүү, бирок формасы боюнча субъективдүү. Демек, окуу процессинин мыйзамдарын чагылдырган билим берүүнүн принциптерин билүү окутуучуларга жана университеттин жетекчилигине студенттерди тарбиялоо маселелери менен аң-сезимдүү жана чыгармачылык менен алектенүүгө, алардын кесиптик ишмердүүлүгүн уюштурууга жана жөнөкөйлөштүрүүгө, аларды туура педагогикалык негизде ишке ашырууга мүмкүндүк берет жана билим берүү максатына жетүү үчүн ишеним артырат.

Билим берүү принциптерине төмөнкү талаптар коюлат: берилгендик, татаалдык, эквиваленттүүлүк. Демек, алар окуу процессинин бардык баскычтарында бир эле учурда жана өзүнчө колдонулушу керек, ошондуктан алардын арасында чоң жана кичине эч нерсе жок.

П.И. Пидкасисттин пикири боюнча: "Тарбиялоо процесси адамды тарбиялоо институттарынын мамилелер тутумуна киргизүүдөн турат, ал аң-сезимдин ички деңгээлине чыгып, адамды ээлеп, жеке мааниге, адамдын аң-сезиминин бир жактуулугуна ээ болуп, адамдын аң-сезимине көз каранды болот, адаттарга айланат жана жүрүм-турумда белгилүү түрдө көрсөтөт" [3, 248-б.].

Окутуунун каражаттары – бул тышкы чөйрөнүн объектилери же окуу процессине атайлап киргизилген педагогикалык кырдаалдардын жана ыкмалардын жыйындысы. Мисалы, сөз (кеңири маанисинде) окутуунун каражаты, ал эми ирониялык эскертүү мааниси, салыштыруу куралы. Окутуунун каражаттарына көрсөтмө куралдар, көркөм чыгармалар жана музыка, класстын ичиндеги жана бүткүл окуу мекемеси, жалпыга маалымдоо каражаттары, иш-аракеттердин ар кандай түрлөрү (окуу, эмгек, оюн), мугалимдин педагогикалык жабдылышы – бул биринчи кезекте сөз жана бет туюнтмалар, кыймылдар жана алардын көрүнүшү.

Билим берүү ыкмаларын, технологияларын жана каражаттарын тандоо жана ийгиликтүү пайдалануу мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүнүн деңгээли жана анын индивидуалдык өзгөчөлүктөрү менен аныкталат; Алар ошондой эле максатка жетүү үчүн убакытты, энергияны жана ресурстарды тез жана акылдуулук менен жумшоого мүмкүндүк берген би-

лим берүүнүн эң мыкты жолун табуу менен алектенишет.

И.Ф. Харламов өзүнүн изилдөөсүндө мындай деп жазган: «Философияда, жалпы жана социалдык психологияда жана башка илимдерде инсандын өнүгүү маселелери активдүү иштелип жатат. Бирок бул изилдөөнүн жана окутуунун өзүнүн методикасынын зарылчылыгын жокко чыгарган эмес жана жокко чыгарбайт, атап айтканда, анын негизги темасын чагылдырууда, бул инсандын өнүгүшү менен тарбиянын ортосундагы байланышка багыныңкы. Мына ошондуктан инсанды калыптандыруунун педагогикалык аспектилери кандайдыр бир деңгээлде классикалык жана заманбап педагогикада да чагылдырылган [4, 63-б.].

Юридикалык окуу жайда билим берүүнүн мазмуну анын максаттары, юристтин маанилүү кесиптик сапаттарынын түзүмү менен аныкталат. Тигил же бул сапаттын табиятын жана психологиялык түзүлүшүн билүү менен ар кандай дисциплиналар, окуудан тышкары иш-чаралар жана бүтүндөй университеттин шарттары үчүн билим берүү мүмкүнчүлүктөрүн эң ийгиликтүү пайдаланууга болот.

Сапаттарды калыптандыруунун жана өнүктүрүүнүн маанилүү жолу-студенттердин активдүү иш-аракеттери, адатта, алардын багытын жана мотивациялык негизин түзүүгө багытталган окуу, кесиптик, социалдык милдеттерди аткаруу.

Кесиптик билим берүүнүн натыйжасы-келечектеги юристтин кесиптик билими. Жеке адамдын коомго, билим берүү жана өзүн-өзү билим берүүнүн жалпыланган натыйжасы катары билим берүү, анын сөздөрү жана иш-аракеттери адам коомунун нормаларына жана эрежелерине ылайык бул коомдо кабыл алынган даражада чагылдырылат.

Студенттин курчап турган чындыкка, баалуулуктарга жана адвокаттардын кесиптик коомчулугунун ченемдерине болгон адеп-ахлактык жана этикалык мамилеси кесиптик билим берүүнүн универсалдуу формасы катары кызмат кыла алат. Студент окутууда жана кесиптик ишмердүүлүктө өзүн-өзү өнүктүрүүнүн туруктуу моделдерин алат, анткени инсандын өзөгү анын ички тажрыйбасына карата субъект-баалоо, аң-сезимдүү тандоо мамилелеринин жекече-бирдиктүү тутуму болуп саналат.

#### Литература:

1. Левитан К.М. Юридическая педагогика. / Учебник. - Москва, 2007.
2. Подласый И.П. Педагогика. - Москва, 2006.
3. Пидкасистый П.И. Педагогика. / Уч. пос. - Москва, 2008.
4. Харламов И.Ф. Педагогика. Изд. 4-е, перер. и допол. - Москва, 2007.